

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

onvermijdelijke verliezen, zoals de vroeg-kinderlijke afhankelijkheid. Modder, het zwarte gat, blijkt de oergrond en oorsprong van creativiteit.

Holtes, rondingen, zijn geen *Ding an sich* in haar associaties, maar ruimtes waarin 'potentialities and possibilities' van het denken ontstaan. Symbolen zijn dus organische metaforen. Wanneer je die bewust ervaart, in het levende, ademde en driedimensionale lichaam, leren ze je iets over je eigen innerlijk. Uiteindelijk zijn alle metaforen gestoeld in het lichamelijke.

Overigens was Milner zeer kritisch over de beelden die in haar opdoemden en zich zeer bewust van het gevaar dat beelden zonder verder denkwerk erg manipuleerbaar zijn. Ze bouwde dan ook voor zichzelf de rigoureuze controle in, dat het steeds gaat over háár innerlijke beleving, die op zich niets zegt over anderen of de wereld in het algemeen. Dat deed ze door bewust haar eigen verlangens, de kleine uitstapjes in wensvervullende of grootheidsfantasieën, op te geven. Ze ontdekte vele valkuilen, die wij kennen uit de beoefening van het vak: de neiging tot denken in opposities, de neiging om de destructieve woede in onszelf naar buiten te plaatsen, de neiging om het denken in het hoofd te plaatsen en het lichaam en alle lichaamssensaties te vergeten.

In deze tijd waarin wij Bion en Ferro herwaarderen, doet haar werk ineens bekend aan. Concepten als bèta-elementen, alfa-elementen (de beelden), alfa-functie, *containing*-functie, Bions metaforen van het verteren en het darmstelsel, de *grid*, K en de O, zijn al in de dop aanwezig. Maar haar werk past ook in de nieuwe tendens van de 'embodied cognition' en de herontdekking van het beleefde lichaam en het affectieve zelf zoals behandeld in de neuropsychanalyse. Haar manier van denken en kijken maakt ook weer even duidelijk hoe essentieel kunst is voor onze psychische gezondheid. Haar werk is opmerkelijk fris, levendig en leesbaar, door het ontbreken van elk jargon en elke theorie. Het verdient veel (en opnieuw) gelezen te worden.

De fantastische werkelijkheid

Bespreking van

Jean-Georges Schimek (2011). *Memory, myth and seduction — Unconscious fantasy and the interpretive process*. Redactie: Deborah L. Browning. Hove: Routledge. ISBN 978 0 415 87393 2, 251 pp., £ 24,99

GUY VERBRUGGEN

Jean-Georges Schimek, met roots in Lausanne, was vele jaren opleidingsanalyticus in het Institute for Psychoanalytic Training and Research te New York. In *Memory, myth and seduction*, ingeleid door zijn weduwe Deborah Browning, zijn een aantal van zijn lezingen en artikels gebundeld, van de vroegste lezing van 1964 tot zijn laatste notities van 2002.

Trauma en onbewuste fantasie vormen het centrale thema in Schimeks werk en hij beschrijft en ontleedt dat in allerlei variaties. Al vroeg liet Freud zijn neurotica-hypothese los. Al in 1899 schreef hij: 'Onze kinderherinneringen tonen onze eerste jaren niet zoals ze waren maar zoals ze nadien tevoorschijn komen, wanneer er sprake is van geheugen.' In 1900 voegde hij eraan toe: 'Hysterische symptomen zijn niet verbonden met actuele herinneringen maar met fantasieën op grond van herinneringen.' In diezelfde context schrijft Schimek ook verschillende didactische stukken over de vaak onderschatte invloed van de analytische situatie en de analyticus, die nooit nul is.

Interessant vind ik zijn bedenkingen bij de theorie van het vroegkinderlijke trauma van de verleiding door de vader. Schimek stelt dat het interpretaties van Freud waren en niet wat de patiënten verteld zouden hebben. Freud ging uit van de patriarchale vader, maar 'vergat' de siblings, vreemden

of verzorgers waarover het ook vaak ging in de verhalen van zijn eerste patiënten. Ten slotte stelt Schimek vast dat Freud tot op het einde met het vraagstuk van het waarheidsgehalte bleef worstelen: «Freud started with the assumption that the analyst was unearthing unconscious memories of actual events, then only fantasies, then a psychical reality inherited from prehistoric events, and, finally, back to individual experiences that did really happen.»

Intrigerend is het feit dat ook Schimek hier niet uit kwam. In de diversiteit van zijn lezingen en artikels blijft de verleidingsmythe het centrale thema. Soms (vooral in de vroegste teksten) volgen er elementaire bedenkingen, maar niet zo relevant, en eerder bedoeld voor buitenstaanders. Later gaat Schimek ontleden, bijvoorbeeld wanneer hij de Signorelli-kwestie nog eens onder de loep neemt. Hij vindt aanwijzingen van Freuds schuldgevoel, zorgen en twijfels, verbonden met diens vergeten van de naam «Signorelli».

Natuurlijk gaat een dergelijke bundeling van teksten niet zonder herhalingen, maar wie geïnteresseerd is in Freuds Schimeks worsteling met feit en fictie neemt dat er graag bij. Sommige teksten zijn verouderd, maar andere zijn verbazend actueel en betrekken ook auteurs als Ogden en Stern in het verhaal.

Schimek was blijkaar een gedreven zoecker. Hij doet mij denken aan een beroepschaker die zich vastbijt in een openingszet en daaromheen variaties blijft zoeken en vinden.

Dromen, denken, voelen De volgende Ferro

Bespreking van

Antonino Ferro (2011). *Avoiding emotions, living emotions*. The New Library of Psychoanalysis. Hove: Routledge. ISBN 978 0 415 55503 6, 222 pp., £ 22,90

MARC HEBBRECHT

In een vroegere bijdrage (2011) heb ik het werk van Ferro gesynthetiseerd en kritisch geëvalueerd. Het meeste van wat ik toen geschreven heb, kan ook nu herhaald worden. Ferro staat voor een radicaal andere psychoanalytische techniek, die klassieke opvattingen over analyseerbaarheid, neutraliteit, droomanalyse en interpretatie aan het wankelen brengt. Hij presenteert ons een verfrissend therapiemodel, levendiger maar ook complexer dan wat de meesten van ons gewoon zijn. Niet de op verandering gerichte interpretatie werkt genezend, maar de transformatie van een verhaal dat gezamenlijk geconstrueerd wordt. Het narratieve en het beeldende vormen wellicht de grootste specificiteit van Ferro. Hij maakt ook dankbaar gebruik van filmmateriaal en literatuur om zijn inzichten te illustreren. Het interesseerde me vooral wat Ferro in dit boek aan nieuws te zeggen heeft. Ik zal de belangrijkste ideeën in een notendop samenvatten.

Het eerste hoofdstuk draagt dezelfde titel als het boek: *Avoiding emotions, living emotions*. Een van de functies van de psyche is ons te beschermen tegen emoties door ze te vermijden, te onderdrukken of te evacueren (via projectieve identificatie in de ander, via somatisatie in het lichaam, via *acting out* in de omgeving). Mensen kiezen meestal voor de vertrouwdheid met de getemde aspecten van zichzelf in plaats van op zoek te gaan naar nieuwe emotionele dimensies. Dit is ook bij psychoanalytici het geval, die zich